

NYCKELPOSTEN

Föreningen Nyckelharpan

NR 3/87

NYCKELPOSTEN 3/87

Medlemsblad för Föreningen Nyckelharpan
Nyckelposten utkommer 3 ggr/år. Vinter, vår och höst.
Manusstopp för vinternumret är den 21 december.

NYCKELPOSTENS REDAKTION:

Gunnar Fredelius Helgagatan 36 116 58 Sthlm
Tel bostaden 08/40 31 86 tel arbetet 08/63 13 70

Jan Fahlema Stöttingsgr 11, 126 59 Hägersten
08/46 95 56

FÖRENINGEN NYCKELHARPANS STYRELSE :

Ingemar Aronsson ordf. Blockstensv 64, 136 54 Haninge
0750/ 23 853

Christer Kvarne sekr Götg 107A, 116 62 Stockholm
08/ 41 25 12

Bertil Wettersten kassör Dubbelv 12,137 00 Västerhaninge
0750/ 31 265

Maria Wester Ringvägen 160, 11631 Stockholm
08/ 40 25 74

Lena Wester Månstorpsvägen 30 146 00 Tullinge
08/778 21 98

Lotta Franzen suppl Tullingebergsv 2C 146 00 Tullinge
08/778 51 62

Ingvar Jörpeland suppl, L:a Slingan 15, 191 71 Sollentuna
08/754 36 62

Medlems-/ årsavgiften, 50 kr sätter du in på Föreningen
Nyckelharpan postgiro 491 82 94-2. Skriv födelseår och
gärna födelsedatum, (ej personnummer), samt naturligtvis
namn, adress och telefonnummer på postens inbetalning/
gireringsblankett.

Föreningen Nyckelharpan all-
spels låtar, med nummer som
hänvisar till Alpsjö's kurshäfte.

- 1:1 Polkett från Lövestabruk
- 1:2 Polska efter Båtsman Däck
- 1:6 Polkett från Lövestabruk
- 1:7 Polska från Västerbotten
- 1:15 Vendelspolskan
- 2:16 Boda Mattes polska
- 2:17 Masbovalsens
- 2:19 Schottis efter
Salmakar Kalle
- 2:29 Björklingemarschen
- 3:31 Tobogubben

Föreningens nya cirkelledare
Leif Ahlund flankerad av tv
G. Fredelius och th B. Wettersten
Foto C Fredelius, Södertäljestämman

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

- Sid 1. Omslagsbild. Gösta Sandström och Ragnar Karlsson på Täbystämman -87. (Foto Claes Fredelius)
- Sid 2. Förteckning över styrelsemedlemmar och redaktion. Föreningens allspelslåtar
- Sid 4. Kurser, månadsträffar, skivnytt etc.
- Sid 6. Tips för dig som tänker köpa och använda en stämapparat. Sven Nordin.
- Sid 7. Lilla Storvretapolskan av Lisa Lindgren och Per Davssons polska efter Hasse Gille.
- Sid 8. Kommentarer kring nyckelharpsbedömningen i Österbybruk. Esbjörn Hogmark.
- Sid 12. Orättvis kritik av den 4-radiga nyckelharpan? Debattinlägg av Gunnar Fredelius
- Sid 15. Kopplade löv och knavrar, tips för dig som spelar kromatisk harpa och lite statistik för den gammelharpintresserade. Gunnar Fredelius.
- Sid 19. Strängar för nyckelharpa - "Jerker Special".
- Sid 20. Stallsymetri. Byggtips av Hans Thellberg.
- Sid 22. Gör din egen stråke. Sture Möllerman.
- Sid 24. Publikfattig succé. Föreningens lillstämma. Bertil Wettersten.
- Sid 26. Låtbyte per kassetter och noter för medlemmarna.
- Sid 27. Basharpa (eller oktavarpa). Ingemar Aronsson.
- Sid 29. Spelmanstävlan i Film. Esbjörn Hogmark.
- Sid 32. Vilken stämning är bäst? John Olsson.

Sven Nordin var höstens första torsdagsgäst på ett uppskattat och välbesökt månadsmöte. Här tillsammans med Lennart Åkerberg (tv) vid en tidigare spelträff.

FÖRENINGENS MÅNADSTRÄFFAR OCH LÖRDAGSKURSER

Torsdagen den 8/10 -87, kl 18.00-22.30. MÅNADSMÖTE med Leif Alpsjö som gästspelman. Gamla ABF-huset, Björkhagsplan 5. T-bana Björkhagen

Lördagen den 17/10 kl 13.00-18.00. LÅTKURS på alla nivåer, även nybörjare. Kursledare Lotta Franzen och Lena Wester. Anmälan till Lena 08-778 21 98 senast 2 veckor före kursstart. Kristinehovs malmgård, T-bana Hornstull.

Torsdagen den 12/11-87, kl 18.00-22.30. MÅNADSMÖTE med Gösta Sandström som gästspelman. Lilla hörsalen i Medborgarhuset. T-bana Medborgarplatsen.

Lördagen den 28/11-87, kl 13.00-18.00. KURS I ANDRA-STÄMMOR och komp. Kursledare Lena Wester och (ev) Ditte Andersson. Kristinehovs malmgård, T-bana Hornstull. Anmälan till Lena på telefon 08-778 21 98, senast 3 veckor före kursstart.

OBS LÖRDAGSKURSERNA. När ni inte Lena per telefon, skicka ett kort eller brev med kursdatum, namn, adress samt telefonnummer. Adress:Lena Wester, Månstorpsv.30, 146 00 Tullinge. Deltagaravg 100:- sätts in i förväg på p.g. 491 82 94-2. Ange på gireringskortet vad inbetalningen avser.

ÖPPETHUSKVÄLLAR MED SPEL OCH DANS HOS JÖRPELAND

Öppet hus första fredagen i varje månad hemma hos Ingvar och Lena Jörpeland. Lilla Slingan 15 i Sollentuna. Telefon 08-754 36 62. Tid: kl 19.00.

HÖSTENS SPELKURS I ÖSTERBYBRUK

går av stapeln de 14-15/10. Lärare blir Sture Sahlström, Tina Larsson, Bosse Larsson, Leif Alpsjö, Kurt Södergren samt Ditte Andersson. Därtill kommer assistenter. Anmäl dig till Leif Alpsjö på tel 0295-300 35.

NYA KASSETTER, ALLSPELSLÅTAR FRÅN UPPLAND 1&2

Kassetterna innehåller ett urval av de mest spelade allspelslåtar i Uppland. Inspelningen är gjord i maj -85 och spelmännen är Erik Sahlström, Curt Tallroth, Olov Jansson, Bo Larsson samt Leif Alpsjö.

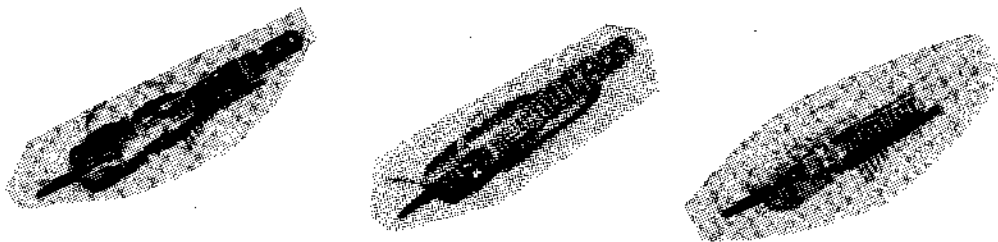
Bland kassetternas låtar kan nämnas: Lång-Backa Jans polska, Mungalåten (Storstugans marsch), Marsätrarn, Rapp Kalles vals, Boda Mattes polska, Schottis efter Styfberg och Slängpolska efter Johan Olsson. Sammanlagt innehåller kassetterna 28 låtar och har en speltid på ca 1 timme. Kassetterna är utgivna med bidrag från Statens Kulturråd. Det finns också ett nothäfte där låtarna ingår. Kassetterna kostar 70 kr/st och kan beställas från Förlaget Emma, tel 0295-300 35.

NYA GRAMMOFONSKIVOR MED GAMMAL MUSIK.

Del ett och två har utkommit av en skivserie med överföringar från s.k. 78-varvare, huvudsakligen inspelade i början på seklet. Ett par spår på vardera skivan innehåller nyckelharpspel. Bland artisterna återfinns bland andra August Bohlin (inspelad 1912), Anders Frisell, Jon-Erik Hall och Tore Härdelin d.ä. Skivorna ges ut av Anders Schilling Records & Products. Telefon till Anders Schilling är 08/37 60 49.

SOUVENIRHARPA - ETT GOTT ALTERNATIV TILL DALAHÄSTEN

I en del länder gör man mycket för att marknadsföra sin folkmusik till turister. Tänk bara på ryska balalajkor, skotska säckpipor, grekiska bouzokis etc. Hur många turister som besökt Sverige har hört eller ens hört talas om nyckelharpan. Ett bidrag i rätt riktning kan väl vara de miniatyrharpor som Ulf Lindgren i Storvreta tillverkar. Den som vill beställa eller veta mer kan vända sig till Ulf Lindgren på tel. 018-31 56 46.

LP-SKIVA "TILL VIKSTA LASSES MINNE".

Fonden till Viksta Lasses minne anordnade den 23/2-86 en konsert för att skaffa kapital till sin verksamhet. Det bästa från konserten har kommit ut på LP. Artisterna är: Eric, Sture och Sonia Sahlström; Ivar och Curt Tallroth, Bo och Robert Larsson, Gunnel Viking och Sture Andersson; Henry Wallin och Ulla-Carin Libert; Torbjörn Näs-bom; Hasse Gille och Lena Höög, Susanne Rosenberg; Anton Jernberg och Sven Ahlbäck; Olof Jansson och Curt Tallroth; Ditte Andersson och Jan Stenlid; Gösta Sandström och Peter Hedlund och slutligen i grupp och solo Pål Olle, Päckos Gustaf, Ole Hjort och Jonny Soling. Vi koppas kunna berätta mer om fonden i ett kommande nummer.

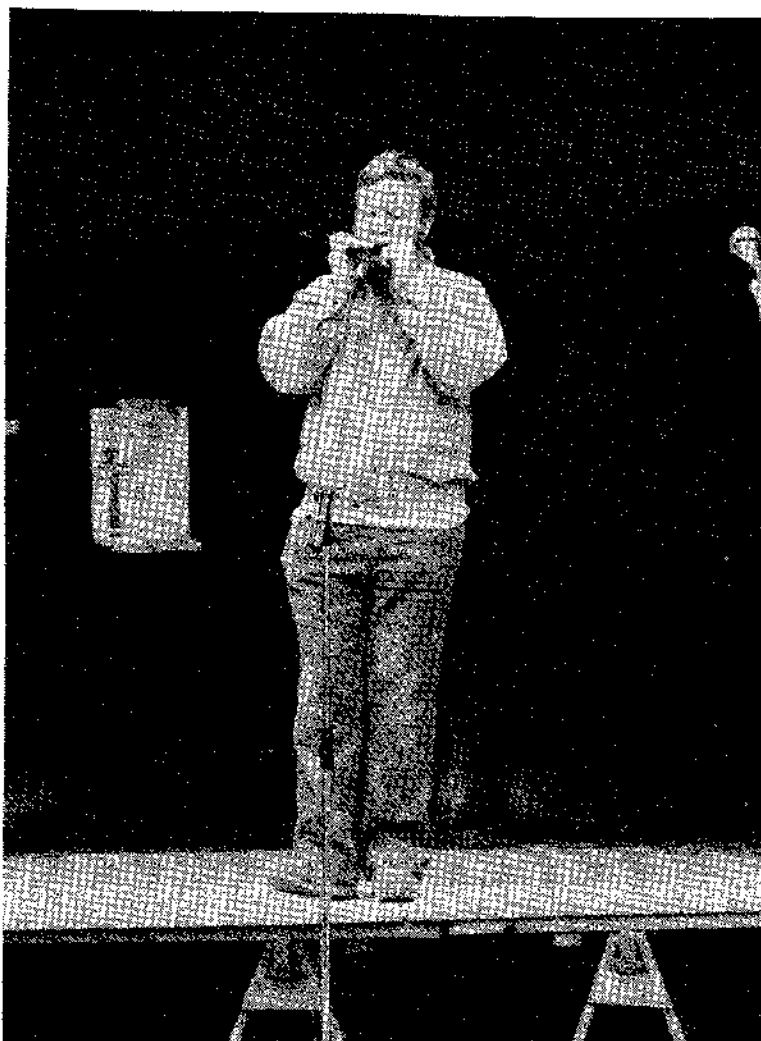
UTRYMMET I NYCKELPOSTEN RÄCKER INTE TILL!

Vi har satt 100 gram inkl. kuvert som övre gräns för Nyckelposten av portoskäl. En del material har fått stå över till kommande nummer. Bland kommande godbitar kan nämnas "Nyckelharpan och nyckelharpspelet i gamla tider och nu" av Sven E. Svensson. Vi återkommer också om Erik Sahlströms oförglömliga minneskonsert. Välkomna med noter, artiklar och insändare.

TIPS OM DU TÄNKER KÖPA OCH ANVÄNDA EN STÄMAPPARAT

1. Om du står i begrepp att köpa en stämapparat, tag då med dig harpan till affären och prova. Olika stämapparater reagerar olika på harptonen, som är lite "skrapig" när man drar med stråken. Prova både knäpp och stråk, låga och höga toner. Kolla även att den har uttag för yttre mikrofon.
2. När du intonerar löven med stämapparat, tejpa först resonanssträngarna så de ej svänger med och stör mätningen.
3. Om stämapparaten har "ext. mic", uttag för yttre mikrofon, använd då en lös mikrofon med riktverkan och så nära stallet som möjligt. Detta för att undvika ljudreflexer. Ljudet studsar nämligen på väggar och föremål och kommer till stämapparaten dels direkt och dels reflekterat (fördröjt), det gör att stämapparaten får "spader".

H.H. (Harphälsningar)
Sven Nordin

Vad många kanske inte vet är att Sven Nordin även är en munspelets häxmästare (liksom Penti Varg). Här på Tyrestastämman -87.

VINNARLÅTEN FRÅN KOMPOSITIONSTÄVLINEN I KUNGSÅNGEN -87

Nyckelposten har nöjet att presentera det vinnande bidraget från den ärligen återkommande lättävlingen vid ungdomsstämman i Kungsängen. Man tävlar i olika klasser beroende på ålder. Lisa Lindgren, 11 år, vann sin klass med översvallande lovord. I dommarutlåtandet hette det bl.a.: "Om man inte vetat att en ung flicka gjort låten hade man kunnat tro att det var en gammal fin spelman från förr i tiden. Enkel och traditionsbunden."

Lilla Störvretapolskan av Lisa Lindgren

Upp. Åkead. Bernström -85

Båtsman Däck är väl mest känd för den numer mycket allmänna polska som uppkallats efter honom. I SvL Upp land står en annan polska som Karl Svensk hade efter honom (nr 69). Ingemar Aronsson har tecknat ned den i en version som Hasse Gille lärde ut på årets Rönningekurs. Han uppgav att polskan var efter Per Davsson, Valö.

PER DAVSSONS POLSKA EFTER HASSE GILLE

Uppt. Ingemar Aronsson

7

KOMMENTARER KRING NYCKELHARPSBEDÖMNINGEN I ÖSTERBYBRUK.

Vid spelmansstämman i Österbybruk, helgen före midsommar, ordnas en nyckelharpsutställning där var och en som så har lust kan ställa ut sitt instrument till allmänt beskådande. Den som är intresserad kan dessutom gratis få sin harpa bedömd av en jury bestående av följande personer: Anton Jernberg, Sture Sahlström, Hans Gille, Gunnar Ahlbäck, Lars Bäckström och undertecknad.

Instrumenten kan vara nytillverkade eller gamla och man behöver inte ha gjort dem själv.

Låt oss först som sist konstatera att den här bedömningen inte skall ses som en tävling. Den är i första hand avsedd att ge instrumentbyggare i hela landet råd och tips hur man kan åstadkomma ett ännu bättre instrument. Speciellt viktigt kan det vara för instrumentbyggare som inte själva spelar harpa. Att vi trots allt tar fram det bästa instrumentet beror mest på att vi vill kunna låta publiken få höra hur en nyckelharpa som är bra byggd kan låta.

Först några mycket generella och kanske personligt färgade kommentarer till våra bedömningsgrunder.

Vi vill inte på något vis utgöra en skara fördömare som säger att så och så får man göra och så får man absolut inte göra. Nej, vi försöker vara ödmjuka inför alla former av nytänkande men ställer oss ofta kritiska till sådant som alltför starkt avviker ifrån det traditionella. Speciellt vill vi värna om den traditionella tonen i en nyckelharpa. Eftersom flertalet av oss är spelmän så sätter vi värde på spelbarheten hos instrumentet. Till spelbarheten räknas inte enbart hur välgjord leken är utan också t. ex. hur harpan känns att hålla i. Lätt eller tung. Stor och otymplig, liten och nätt etc etc.

Följande konkreta bedömningar utföres.

- Tonkvalitet
- Spelbarhet tekniskt
- Byggutförande instrumentellt och
- Byggutförande hantverksmässigt.

Låt oss inte gå in på några detaljerade utredningar om vad som gäller inom dessa fem delområden. Bara några ord om tonkvalitén.

Positivt är:

- Jämn tonstyrka över hela registret. Viktigast är bra ton på A-strängen.
- Tonen skall "gå ut ur" instrumentet och vara klar och tydlig.
- Harpan skall ha en god klang och "det skall låta nyckelharpa".

Givetvis förutsättes en god intonering och stämning av instrumentet för att ovanstående skall vara möjligt. Man kan t.ex. aldrig erhålla en bra ton en bit upp på A-strängen om inte de övriga spelsträngarna och samtliga resonanssträngar är stämda.

En harpa som är väl inspelad åtminstone någon månad, har mycket större chans att erhålla en bra bedömning ljudmässigt än en som stämts upp omedelbart före bedömningen.

Jag avstår ifrån att kommentera uttrycket "låta nyckelharpa". Här ligger naturligtvis en personlig uppfattning där åtminstone jag själv, och jag tror det gäller alla i juryn, vill värna om det "gamla äkta" harpljudet.

Hur en mindre bra nyckelharpa kan låta är kanske inte så intressant men bland de vanligaste svagheterna kan nämnas: En ton som så att säga är "instängd". Ett annat uttryck för samma sak är "burkigt" ljud. En vanlig begränsning tonmässigt kan vara att harpan inte svarar på tonen en bit upp på A-strängen.

I år hade 78 harpor lämnats in. Av dessa var några av gammelharptyp och några av 3/4-modell (barnharpor).

Harporna blir genomgående bättre och bättre för varje år. Tidigare kunde man finna praktiskt taget helt ospelbara harpor. Bl.a. är lekarna idag mycket välgjorda, och det är t.ex. sällan man finner några löv som sitter löst.

Trots den allmänna standardhöjningen så har kanske inte antalet verkligt bra instrument ökat. Det finns alltså fortfarande utrymme för en del förbättringar för flertalet harpbyggare, och det är ju det som det här forumet skall hjälpa till med att genomföra.

För varje inlämnad harpa skrivs ett protokoll ut där man kan läsa bedömningsresultatet. Bedömningen är angiven med siffran 1 till 5 där 5 är högsta betyg. Den som så önskar kan diskutera bedömningsresultatet med juryn mellan kl 10 och 12 på söndagen.

På lördagskvällen kl 18 bjuds alla harpinlämnare på ett enklare samkväm med kaffe och dopp. Juryn har då hunnit gå igenom tillräckligt många harpor för att kunna avge en del generella kommentarer om årets resultat. Man har dessutom chans att diskutera andra frågor. I samband med den här träffen passade Ingvar Jörpeland från Sollentuna på att berätta lite om de strängar som han tagit fram speciellt för nyckelharpa. (Mer om detta i en kommande artikel.)

Så långt en allmän inledning, nu över till konkreta resultat från årets harpbedömning.

Ros först och ris sen! Positivt var alltså:

- Genomgående bra lekar och därmed lättspelade harpor.
- Bra avstånd sträng - löv.

Längd på nycklarna etc.

- Relativt få stora och klumpiga harpkroppar.
- Betydligt färre klumpiga stämskruvar jämfört med föregående år.

Listan på mindre bra saker är betydligt längre:

- Många harpor hade en "instängd" ton.
Vad detta berodde på i de enskilda fallen kan man bara gissa sig till.
- Påtagligt många slarvar med lackningen. Tjocka lager helblank cellulosalack med dammpartiklar kvar ser inte bra ut. (kan bidra till dåligt ljud.)
- Onödigt stora överskjut mellan lock och sarg samt botten och sarg. Det räcker gott med 0,5 - 1 mm. Det ser inte bra ut och dessutom finns risk att man stöter bort bitar.
- Onödigt smala f-hål. (släpper inte ut ljudet!)
- Fortfarande en del tunga harpor. Onödigt tjocka halsstycken och klumpiga stämskruvar.
- Väldigt många harpor med dålig anpassning mellan harpkropp och stränghållare. Enligt min bestämda uppfattning skall stränghållaren ligga an både mot lock och harpans bakstycke. Om stränghållaren inte ligger an mot locket finns stor risk att limskarven mellan locket och sargen vid stränghållaren går upp och sargen pressas in under locket ända tills stränghållaren tar i locket. Om en alltför stor del av limskarven hunnit gå upp innan stränghållaren når locket brukar locket spricka. OBS! Det här förloppet kan gå fort men det kan också ta flera år.
- Många gör stallet för tjockt, speciellt i överkanten.
- En del stall var onödigt höga.
- Många stall hade ursparningarna slarvigt placerade med påföljd att stallet försvagas.
- Många harpor hade en ljudpinne som lutade så att foten på ljudpinnen placerats för nära sargen!
- Beträffande lekarna kan nämnas att vi fann relativt många s.k. "Lundinlekar". Med detta menas att giss på A-strängen lagts upp i övre raden i motsats till att man böjer ned den nyckeln i 2:a raden. Nackdelen med en sådan placering är svårigheten för vissa personer dels att inte ta fel när nyckelskallarna kommer tätt och dels att inte nå i sådana låtar som Tobogubben och Byggnan.
- Många gör nyckelskallarna onödigt stora med en

plan och bred anslagsyta för fingertopparna. Faktum är att det är mycket lätt att spela fel på en sådan lek. Det är lätt hänt att en intelligande nyckel trycks mot strängen av misstag.

- Relativt många harpor hade försetts med den östtyska strängen som är väldigt svår att få bra ton på (G,C och storbas). Återkommer med synpunkter på strängar i en annan artikel.

Ja det blev en ganska lång lista på sådant som kan förbättras.

Slutligen några ord om de bästa harporna i utställningen. Bäst hade Anders Hellstrand från Lidingö lyckats. Näst intill kom en harpa som Bertil Persson hade byggt. Bäste icke uppländska var byggd av Olle Plan ifrån Falun.

En sak värd att nämnas i sammanhanget var att samtliga dessa herrars harpor hade granbotten och även gran i hals och sarg. Men man skall nog akta sig för att dra förhastade slutsatser på ett sådant litet statistiskt urval. Sahlström använde sällan gran till botten men däremot till sarg och hals.

Det var 1987 års harputställning i sammanfattning och nu har hugade harpbyggare ett helt år på sig att komma igen med förhoppningsvis ännu finare harpor. Det är bara att önska lycka till.

Men alla harpbyggare; Glöm inte att spela också!

Hälsningar Esbjörn Hogmark

Esbjörn Hogmark fotograferad någonstans ovan nordpolen på väg till Japan på turné.

ORÄTTVIS KRITIK AV DEN 4-RADIGA NYCKELHARPAN ?

Man läser och hör ofta angrepp på den 4-radiga nyckelharpan. Oftast riktar sig dessa angrepp mot den så kallade Olsson-harpan (se närmare beskrivning i Gunnar Ahlbäcks Nyckelharpsfolket). Det finns dock en uppsjö av sins emellan mycket olika 4-radiga harpor. Som exempel kan nämnas Johansson-harpan med den "upp och ned vända leken" (se även här Ahlbäcks bok). Det finns också mo deller där den 4:de spelsträngen inte påverkar harpan på annat sätt än att det finns löv även på brummen. Det finns också en 4-radig variant av en harptyp som kommer från Norrbotten. Ett nyckelharplag i Schweiz använder uteslutande denna harptyp. Mer om Schweizspelmännen i ett kommande nummer.

Jag väljer i detta debattinlägg att i första hand tala om Olsson-harpan (och snarlika varianter) då det är den 4-radiga harptyp jag är mest förtrogen med och som sagt den som drar på sig mest kritik.

I angreppen på Olssonharpan tycker jag man ofta har en felaktig utgångspunkt. Man jämför med t.ex. Sahlströms-harpan och menar att som utveckling av den är Olssonharpan undermålig. Det är den också i flera hänseenden. Jag menar dock att man ska se Olsson-harpan som ett självständigt instrument med sitt eget användningsområde. På samma sätt som vissa gammelharplåtar kanske inte kommer till sin rätt på kromatiska harpor så gör sig inte den traditionella harprepertoiren riktigt på Olssonharpan. De flesta fiollåtarna går däremot utmärkt och så småningom växer det väl fram en egen repertoar för harptypen.

Flera olika stämningar förekommer. Om vi utgår ifrån att de 3 grövsta spelsträngarna stämmer som på den kromatiska, dvs G,C,A, så kan man stämma den 4:de strängen D. Med denna stämning får man samma intervall mellan första och andra spelsträngen som mellan tredje och fjärde. Denna stämning använde ursprungliga harptypens skapare, Erik Olsson. Han övergick senare, när han började undervisa i harpspel i musikskolan, till att stämma G,C,A,E. Stämmer man sedan upp C-strängen till D känner sig genast violinisten hemma. Personligen använder jag den sistnämnda stämningen eftersom jag tycker att man då kan utnyttja harpans kapacitet optimalt. I angreppen på Olssonharpan tycks man ibland utgå från att den sistnämnda stämningen är den enda förekommande och man ger i nedlåtande syfte harpan epitetet fiolharpa eller kvintharpa. Bristen med dessa benämningar är att de endast kan användas när harpan är kvintstämd och det förefaller onödigt tillkrånglat med en benämning som ändras om man stämmer om instrumentet. Termen kvintharpa har dessutom, enl. Ahlbäcks bok; använts om kontrabasharpa.

En av våra främsta spelmän frågade mig varför jag spelar fiollåtar på Olssonharpa istället för på fiol (då jag ju lärt mig min tradition på det instrumentet). Jag svarade: därför att det är ROLIGT! Det borde inte behövas

någon annan motivation. Därtill kommer att det finns låtar som gör sig bättre på Olssonharpa än på fiol eller andra harptyper (för mig i alla fall). Jag menar att en fiollåt som spelas på traditionella harptyper, och vice versa, ändrar karaktär. På samma sätt påverkar givetvis också Olssonharpan, med dess möjligheter, karaktären på låten. Detta behöver inte vara något fel. Min läromästare, Perols Gudmund Olsson från Gärdebyn, brukade påpeka att låtarna vandrar, och då också ändrar karaktär. Det är dock en fråga om en balansgång. Vissa av mina låtar efter Gudmund skulle det kännas som helgerån att spela på annat än fiol. Andra går däremot utmärkt på Olssonharpa andra på Sahlströmharpa. Vissa mycket gamla låtar sitter fint på silverbasharpa. Det hände att jag spelade harpa med Gudmund som alls inte hade några invändningar. (Några låtar kom förresten via spelmanstävlingarna i Uppsala runt 1910 till Gärdebyn, och nu har de alltså hittat tillbaka till Uppland.)

Bland de saker som är lättare att utföra på Olssonharpan än på de 3-radiga harporna eller på fiol kan nämnas dubbelgrepp i höga lägen.

I kritiken heter det vidare att E-strängen är för tonsvag och ständigt går av. Detta hörde dock till modellens "barnsjukdommar". Erik Olsson har, i likhet med andra spelmän runt om i landet, funnit strängar som håller. Hos Ingvar Jörpeland kan man också hitta strängar som fungerar bra. Vad gäller ljudstyrkan har jag mätt upp den med decibellmätare på min Olssonharpa och funnit att den har mycket jämn tonstyrka över hela registret på alla strängarna vilket också är upplevelsen när man lyssnar på den.

Ljudkvalitén är däremot en smaksak som inte låter sig objektivt mätas med instrument. Väntar man sig att den ska "låta harpa" (se Esbjörns artikel om harpbedömning), så blir man besviken. Lyssnar man förutsättningslöst kanske man liksom jag tycker att den har en mycket vacker ton. När jag spelat för personer som inte är så insatta att "de vet att en harpa inte ska se ut så" har det hänt många att de kommit fram och uttryckt sin förvåning och gillande över den vackra ljusa tonen. (Missförstå mig därför inte genom att tro att jag skulle vilja byta ut ljudet i min silverbas!)

Stalltrycket påstås vara så högt att man tvingas ha grövre basbjälke och lock med svagare ton som följd. Det höga stalltrycket kommer sig av att stallet blir högre och mera välvt när man har en extra spelsträng. Detta problem har man följaktligen inte på de 4-radiga modeller där man inte ökar antalet strängar. Det finns olika sätt att få ned stalltrycket. Jag tyckte det var onödigt med så välvt stall som min harpa var utrustad med, så efter att ha konsulterat Erik Olsson har jag gjort stallet flackare och lägre (exakt samma höjd som på en harpa jag jämfört med av Eric Sahlströms tillverkning). Stalltrycket ändras ju beroende på vinkeln mellan stränghållare, stall och sadel. Det har anförts mot Olssonharpan att leken blir högre pga den extra raden

knavrar, också detta skulle alltså medföra ett högt stalltryck. Jag gjorde åter en jämförelse mellan ovan nämnda harpor och fann att leken var på millimetern lika höga.

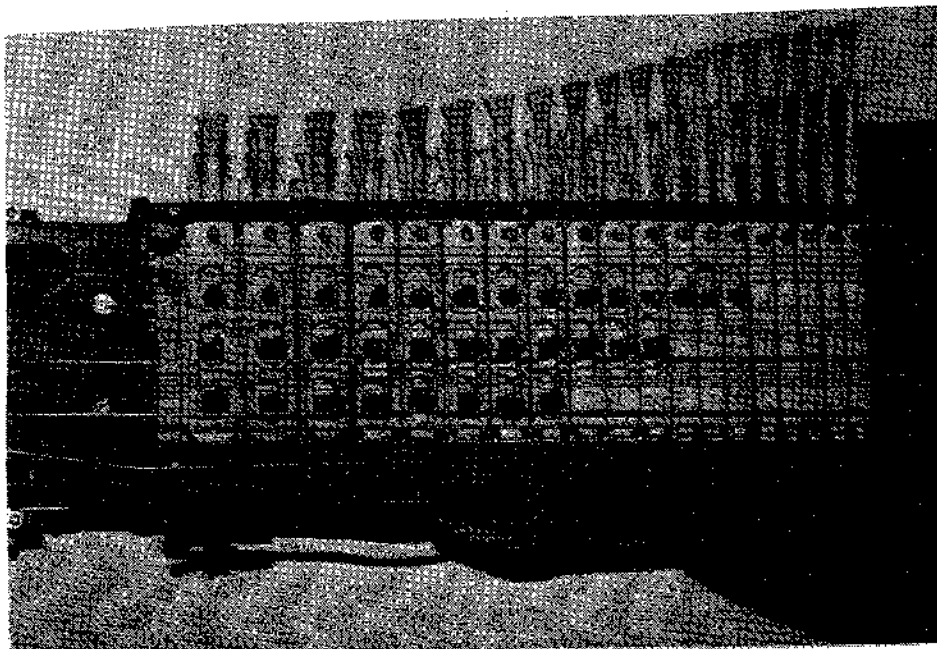
Inom parentes kan nämnas att Björn Kallstenius löst de ovanstående problemen på ett annat sätt på den 4-radiga harpa han ställde ut på årets harputställning i Österbybruk. Eftersom man inte har samma spelstil och repertoar på en 4-radig som på en 3-radig kan man kanske avvara storbasen, resonerade han. Han har också kortare mensur än vad som idag är praxis. (I Lings bok kan man finna att de harpor han studerade hade en mensur som varierade mellan 360 och 420 mm.) Därigenom får han en fingerställning som närmar sig fiolens vilket han menar är en fördel eftersom "man spelar mest fiollåtar på den".

Sammanfattningsvis:

1. Dra inte alla 4-radiga harpor över en kam.
2. Betrakta Olssonharpan som ett självständigt instrument, inte som ett fiolsurrugat eller konkurent med äldre harptyper. Då faller kritiken platt till marken.
3. Stallet behöver inte vara mer välvt eller högre, locket tjockare, basbjälken grövre, osv, än på en tre-radig harpa.
4. Där Olssonharpan står idag är den tonsvagare än fiol, treradig harpa och dragspel men inte är det väl någon som dömer ut t.ex. en spilåpipa för att den inte passar till ensemblespel tillsammans med kohorn och långlur?

Välkomna till Nyckelposten med synpunkter, positiva såväl som negativa på Olssonharpan och andra 4-radiga harptyper.

Gunnar Fredelius

Detalj av harpa tillverkad av Erik Olsson.
Foto Gunnar Fredelius.

KOPPLADE LÖV OCH KNAVRAR,
tips för dig som spelar kromatisk harpa och
lite statistik för den gammelharpsintresserade.

På bl.a. silverbasharporna har man något som kallas kopplade löv och kopplade knavrar. Med den förstnämnda termen avses att man har 2 löv på en och samma knaver, ett som verkar på c-strängen och ett som verkar på A-strängen. (se Anders Eklunds principskiss, sid 15 i Nyckelposten nr 2/87, de två översta nycklarna.) Med den andra termen avses en konstruktion med separata knavrar för C- respektive A-strängen, där urtaget för det undre lövet i den undre knavern är så litet att när man trycker in denna hakas det undre lövet fast och löven påverkar var sin sträng simultant. Den undre knavern går däremot att trycka in utan att den övre påverkas. (Se Lings Bok.)

Effekten av dessa kopplingar blir ett slags "automatiska dubbelgrepp". Det talas i Lings doktorsavhandling också om parallellkopplad sträng. Med detta avses så kallad mixtur.

Vissa av de kopplingar som förekommer på silverbasharpor (och kontrabasharpor med dubbellek) begränsar antalet njutbara tonarter (tycker nog i alla fall de flesta) och är alltså klart olämpliga för kromatiska harpor. En koppling som dock är mycket användbar är H-D (knaver 2) och den har också mycket riktigt förekommit på en del 3-radiga harpor alltsedan de första byggdes (Bohlin) och fram i våra dagar. Det gäller då kopplade knavrar, inte löv. Förr var dessa kopplingar permanenta, men på senare tid förekommer flexibla kopplingar, d.v.s. de är enkelt borttagbara och inte fastlimmade eller i ett stycke med knavern.

En av de spelmän jag sett använda en flexibel koppling på en kromatisk harpa är Sven Nordin som ville ha den koppling han är van vid från sina gammelharpor. Han har täljt till en tråkloss som lagom fyller ut hålet i H-knavern och försett klossen med en liten klack på ovan sidan för att hindra den från att trilla ned i hålet. Själv använde jag tidigare en liknande konstruktion men med den skillnaden att min kloss var tillskuren av en bit kautschuk som jag klämde fast i urtaget. Jag ville se om jag trivdes med kopplingen utan att göra ett permanent ingrepp i knavern.

På harputställningen i Österbybruk ställde Leif Hurtig ut en harpa med en mycket smidig lösning (bild1). Om man vill ta bort eller sätta dit klossarna enligt ovanstående modeller måste man slacka ljumsträngarna mellan A- och C-strängen för att komma åt, detta slipper man med Leif Hurtigs modell. Han har borrar ett 3 mm:s hål i D-knavern i vilket han sticker en exentrisk trädymmel som enkelt kan tagas dån eller sättas på plats med en tång eller eventuellt för hand. Skålet till att dymmeln görs exentrisk är att man genom att vrida den, kan justera lövens anläggningspunkter inbördes vid t.ex. intonering.

Svårigheten med kopplade löv och knavrar är annars just att om det ena lövet når strängen före det andra uppstår lätt oljud. Svårigheten är större när det gäller kopplade löv än när det är knavern som är kopplad eftersom man då inte har någon annan möjlighet att justera än att ta av på det löv som når strängen först. Är istället knavern kopplad går det lättare och lättast är det med dessa flexibla kopplingar. En annan fördel med att koppla knavern istället för lövet är att man då inte är tvungen att hoppa upp med fingret till första raden för att ta ett D på C-strängen om man redan är på den.

En annan lösning står Claes Fredelius för. Han delar upp klossen i en under- och en överdel. Bitarna hålls samman med en skruv. Stoppet går att skjuta längs hålet om man lossar på skruven. Därigenom kan man enkelt justera lövens anläggningspunkter respektive föra stoppet åt sidan om man tillfälligtvis inte vill använda kopplingen. (bild 2)

För den intresserade kan jag passa på att dela med mig lite av resultatet av en undersökning jag gjort angående kopplingar på silverbasharpor. När jag började samla in material var mitt syfte att kunna komma de gamla spelmännens spelsätt lite närmare genom att se vilka kopplingar och därmed givna ackord som var allmänt förekommande på de äldsta silverbasharporna. Ganska snart upptäckte jag att det fanns så många varianter på harpor att det inte ens alltid var självklart (kanske inte ens relevant) vilka som kunde klassas som silverbasharpor. Gunnar Ahlbäck påpekar detta förhållande redan på de inledande sidorna i sin bok, men jag anade ändå inte vidden på variationsrikedomen. En svårighet var att det oftast saknades uppgifter om instrumentets ålder och tillkomstort. Med hjälp av dessa uppgifter hade man kunnat studera eventuella provinsiella särdrag etc. Jag har gjort lite statistik över de kopplingar jag fann. Möjligen kan den vara intressant att ta del av för någon gammelharpspelare/byggare? En svårighet när det gäller harpor som inte är i bruk är att man inte kan vara säker på att knavrarna sitter på rätt plats. Detta gäller t.ex. harpor på museum.

Jag understryker att jag gjort denna undersökning för eget bruk och att jag inte ger mig ut för att ha utformat den vetenskapligt. Slumpen har spelat en avgörande roll när det gäller vilka harpor som skulle komma att ingå i materialet. Procentsatserna grundar sig på olika antal harpor för olika knavrar. Detta kommer sig dels av att jag kunnat ta med vissa uppgifter ur Lings bok och dels av att jag tagit med några harpor i materialet som jag bara sett på gamla fotografier där vissa saker kan framgå tydligt medan andra kan vara svåra att se. Dessa reservationer till trots kan man nog få en bild av variationsrikedomen men också av vissa grundläggande likheter av följande sammanställning:

Knaver 1 (b-ciss)	13,5%	Kopplade LÖV I övriga fall saknas som regel ciss på C-strängen
Knaver 2 (h-d)	ca 100% 92% 8%	Kopplingar varav: Kopplade LÖV och Kopplade KNAVRAR. Här hade siffrorna blivit annorlunda om jag haft med fler nyare harpor. Det tycks bli vanligare med tiden att koppla knavern istället för lövet troligen av de skäl som nämnts ovan.
Knaver 3 (c-diss)	3-9%	Kopplade LÖV. På knappt en fjärdedel av harporna hade diss en egen nyckel, i övriga fall saknas följaktligen diss på c-strängen.
Knaver 4 (ciss e)	36 % 32 % 4 %	Kopplingar varav: kopplade LÖV och kopplade KNAVRAR.
(Alternativt e-ciss)		42 % hade den speciella finess där övre knavern går till e på c-strängen och den undre till ciss på a-strängen. (Se Ling sid 126-127 samt bild på sid 109.) Genom att trycka in första radens 3:dje och 4:de nyckel samtidigt får man då ett C-dur ackord!
Knaver 5 (d-f)	5 %	Kopplingar 45 % har egen nyckel, 50 % saknar f på c-strängen.
Knaver 6 (diss-fiss)	<44 %	Kopplade LÖV Någon enstaka harpa hade separat knaver för fiss. På 67 % av de undersökta harporna var knavern nedböjd i andra raden. Sannolikt har denna koppling inte använts, utan man har haft löv för antingen diss, eller oftast, fiss.
Knaver 7 (e-g)	0 %	Minst 80 % har egen knaver för g på c-strängen.
Knaver 8 (f-giss)	6 %	Kopplingar.
Knaver 9 (fiss-a)	0 %	Minst 63 % har separat nyckel för a på c-strängen

Knavrarna 11 och 13 är som regel nedböjda i andra raden

En intressant detalj jag kan passa på att nämna var att jag på ett antal silverbasharpor fann ett hål långt ut på knavern som såg ut att vara avsett för ett parallellkopplat löv för brummen. Det har sagts om dylika hål att de är rudiment som blivit kvar då man byggt om kontrabas- till silverbasharpor. Detta verkar inte vara fallet på de harpor jag syftar på, bl.a. därför att de bara uppvisar en enda knaver med detta mystiska hål. Om man gjort så många nya knavar kunde man väl gjort om den sista också? I de allra flesta fall sitter detta hål så placerat att man får ett ackord bestående av H,D,G,D om man trycker in knaver nr 2 och tar ett stråk över alla strängarna, förutsatt att stämningen är den nu gängse.

På Bohlins första(?) kromatiska harpa finns, liksom på en harpa Eric Sahlström byggde 1941, hål för ett kopplat löv för C på C-strängen (oktaven), på den sistnämnda harpan finns hål i ytterligare ett par "höga" nycklar.

Gunnar Fredelius

Artikelförfattaren med en harpa märkt L.J. Tjärn nr 24. Den har en speciell sorts lek och om du vet något om byggaren vore det roligt om du hörde av dig till red.

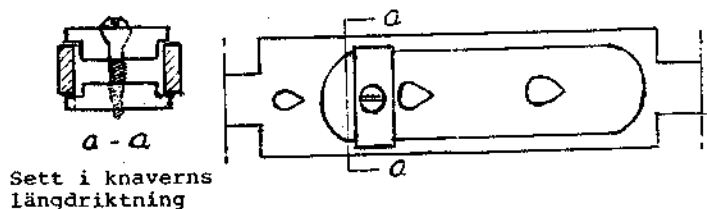
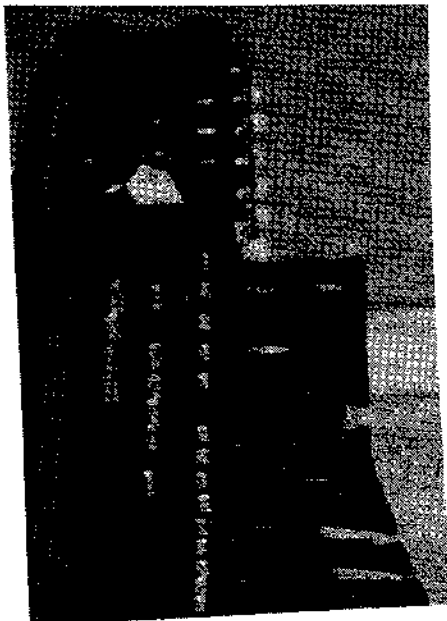

Bild 2.

Bild 1.

STRÄNGAR FÖR NYCKELHARPA

Som många av våra läsare redan känner till har Ingvar Jörpeland nu startat produktionen av de strängar vi berättade om i Nyckelposten nr 1/87. I den arbetsgrupp som kämpat med den mycket mödosamma uppgiften att ta fram förstklassiga strängar har förutom Ingvar Jörpeland ingått Axel "Acke" Lönn, Lena Jörpeland, Esbjörn Hogmark samt Nils "Jerker" Eriksson som också fått låna sitt namn till strängen.

Den finns nu i normalutförande och gruppen hoppas ha en mjukare variant klar under hösten. Dessutom är en serie "Acke special" för gammelharpor redan under utveckling.

A-strängen finns i 6 olika grovlekar: 0.45, 0.48, 0.50, 0.52, 0.55 samt 0.60 och kostar 10 kr/st.

C-strängen kostar 50 kr, G-strängen 55 och slutligen "brummen" 60 kr.

Resonanssträngarna betingar ett pris av 4 kr/st för ospunnen 0.35 och 7 kr/st för spunnen 0.50.

En fullständig sats kostar 225 kr.

Esbjörn Hogmark har lovat skriva en artikel om arbetet med strängarna i ett kommande nummer.

Jerker Special har redan blivit mycket uppskattad och vi ser med tillförsikt fram mot Acke special. Lycka till med det fortsatta arbetet önskar vi på redaktionen!

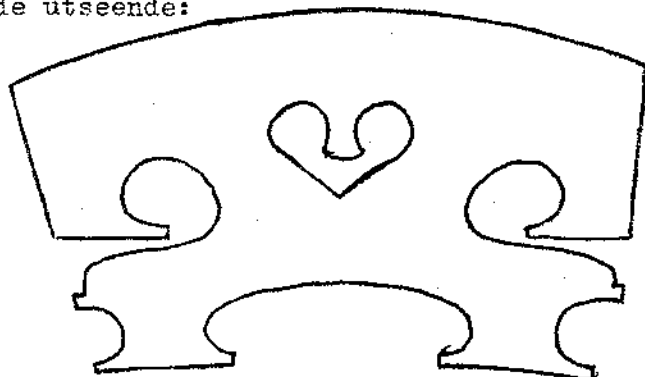
Så här glad blir man när man fått fram en bra sträng! Från vänster:
Ingvar Jörpeland, Esbjörn Hogmark,
Nils "Jerker" Eriksson, Lena Jörpeland,
samt Axel "Acke" Lönn.
Foto Per-Ulf Allmo

Stallsymmetri

Vid bygge av nyckelharpa enl. ritning utförd av Lars Bäckström år 1975 erhåller stallet en osymmetrisk form.

Min första harpa byggdes enligt ritningen och för att stallfötterna skulle komma på rätt plats fick stallet följande utseende:

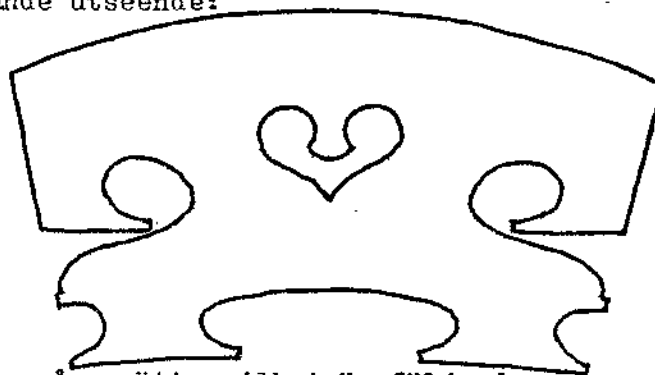
Fig 1 Naturlig storlek

Orsaken till osymmetrin är att strängarna förskjuts mot harpans vänstra sida p.g.a. leklådans läge.

Vid bygge av nyckelharpa nr 2 gjordes en enkel ändring för att stallet skulle bli symmetriskt. Det fick då följande utseende:

Fig 2 Naturlig storlek

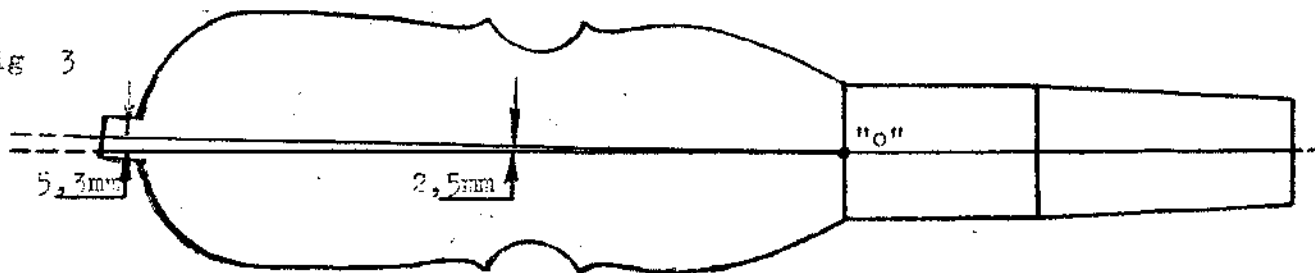
Jag är nu ombedd att redovisa mitt tillvägagångssätt; vilket är följande:

1. Låt halsämnets bredd som är given (10 cm), bestämma riktningen på leklådan precis som förut.
2. Vrid klangkroppens mall relativt halsämnet kring en punkt "o" på mitten av platsen för lockets övre kant, så att mallen vid stränghållareklackens plats förskjuts 5,3 mm åt vänster relativt den mittlinje där den annars skulle hamna.

Förskjutningen 5,3 mm utgör 1 % av klangkroppens längd ($\frac{530 \text{ mm}}{100}$).

Vid stallets plats blir förskjutningen 2,5 mm (1 % av 250 mm) Se fig 3.

Fig 3

Strängarna kommer nu att inträffa jämnt fördelade kring klangkroppens mittlinje vid stallplatsen och stallet kan utföras symmetriskt enl. fig 2.

För tydlighets skull har vinkeln överdrivits på fig 3. I praktiken blir den c:a 0,6 grader.

Figuren är ej skalenlig.

I förhållande till punkt "o" (se fig 3) erhåller halsen vid sadelns plats en förskjutning av 1.5 mm (1 % av 150 mm) till vänster om klangkroppens mittlinje.
Detta saknar betydelse enligt min mening.

Tillgänglig litteratur, som bl.a. behandlar utformning av stall till stränginstrument, beskriver stallets funktion att så distorsionsfritt som möjligt överföra strängarnas vibrationer till klangkroppen. Härvid fungerar stallet som en brygga, vars symmetri är synnerligen viktig.

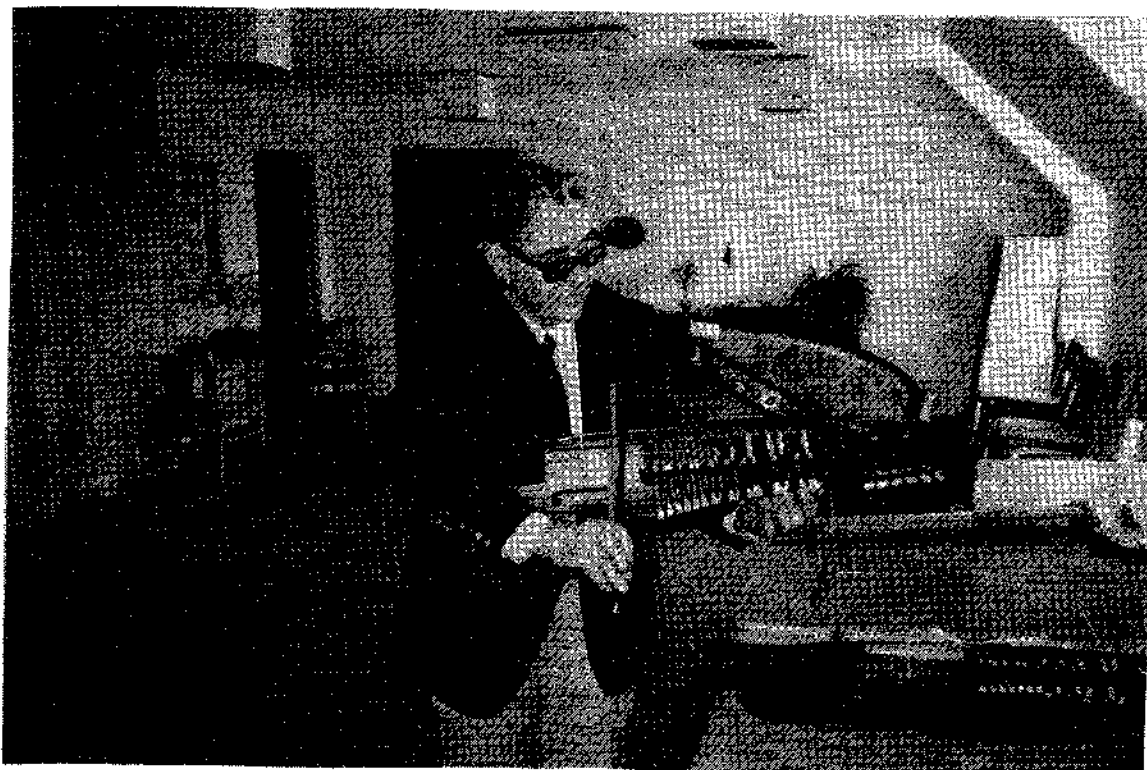
Till sist hoppas jag att ingen tar dessa rader som en anmärkning, utan att de kanske kan bli till nytta för någon intresserad.

Med harpbyggerhälsningar

Farsta 87 06 22

Hans Thellberg

Hans Thellberg

Hans Thellberg med en av sina harpor.
Foto Gunnar Fredelius

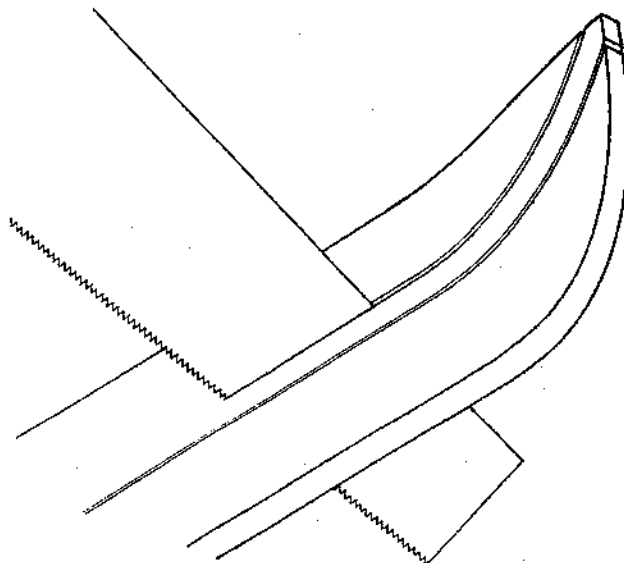
GÖR DIN EGEN STRÅKE.

"Det sägs att man kan prova ut en fiol åt en god vän men aldrig en stråke. Det är det mest individuella av alla hjälpmedel för fiolspel."
(Ur "fiolvård och detaljkännedom" av Sven-Erik Larsson, Uplands Spelmansförbund.)

Detta citat kan i lika hög grad gälla för nyckelharpspelare. Man har i harpspelet dessutom att välja mellan en rad olika stråkmodeller.

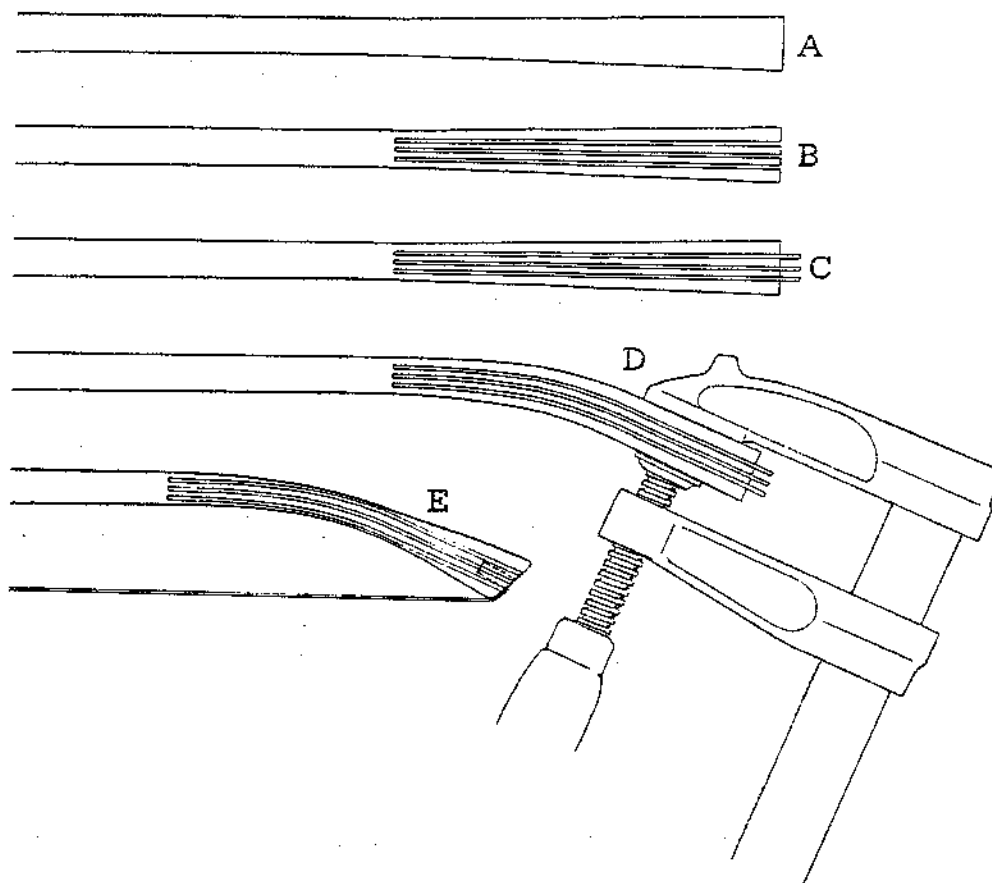
Spelar man gammelharpa vill man nog också använda en äldre stråktyp där taglet hålls sträckt med hjälp av tummen. Vi som spelar på kromatiska harpor föredrar en modernare variant med skruvfrosch. Denna stråke har oftast en flackare form på stråkstängan än vad gammelharpspelarna föredrar.

I spelmansbulletinen nr 1 1987 skrev jag att man kunde utvinna stråkar ur gamla uttjänta träskidor. Många trodde kanske inte att detta var möjligt, men jag har just fått telefonpåringning av en spelman med en sådan stråke. Han tyckte det kunde vara intressant att närmare beskriva tillvägagångssättet.

Har du fått tag på en gammal träskida är det bara att plocka fram en fintandad såg. Bandsåg, klinga eller fogsvans går alla lika bra, men akta fingrarna. Såga i skidans längriktning. Har du tur kan du få ut ända upp till sju stråkämmen. Beroende på hur du tänker fästa taglet i stråkspetsen, kan det vara lämpligt att som förstärkning limma på ytterligare trä iden blivande spetsen. Hur du sedan utformar stråkstängan och vilken typ av frosch du vill använda är upp till dig själv. Har du utgått från en skida med kraftigt böjd spets, borde du kunna få fina ämnen till "gammelharpsstråkar".

Ett annat sätt att tillverka stråkstänger av modernare snitt:

A. Utgå ifrån ett kvistfritt ämne av något hårt träslag.

B. "Klyv" med hjälp av fintandad sågning stångens spets drygt en decimeter in och på minst tre ställen. Gör snitten så noggranna och parallella som möjligt.

C. Stick sedan in ett limbestruket träspån som passar exakt i varje ursågning. Det är viktigt att det blir tätt.

D. Böj omedelbart - och medean limmet ännu är vått - spetsen till önskad form. Fixera formen genom att dra åt en skruvtving som bilden visar.

När limningen är helt torr kan du lossa tvingen.

E. Det böjda ämnet du har fått fram är nu färdigt för slutlig bearbetning och där är det ditt eget önskemål som får styra formen.

Lycka till!
Sture Möllerman

PUBLIKFATTIG SUCCE.

Rubriken som jag lånat av en stämmodeltagare , gäller föreningens första försök till en egen spelmansstämma.

Den var tänkt som en kombinerad lillstämma och familjepicknick och gick av stpekn Kristi Himmelfärdsdagen på Stora Skuggans fritidsområde. Stämman hade bland annat annonserats i Nyckelposten och i Izzy Youngs Folklore Centrum informationsblad nr 4/87.

Vår ordförande Ingemar Aronsson fick idén till stämman av Johan Johansson och tog upp den på styrelsemötet. Christer Kvarne, Lena o Maria Wester, Lotta Franzen samt undertecknad, som var närvarande på mötet , tog fasta på idén.

Johan Johansson som är byggcirkelledare, lovade att ordna en nyckelharputställning och ge råd o knep vid nyckelharpebygge. På utställningen fanns också bro schyrer med byggmaterial etc. Tillfälle gavs för besökarna att spela på de utställda harporna.

Utställare av harpor var Bertil Persson, Björn Kallstenius, Ingrid Eckerman, Gunnar Ericsson, Hans Thellberg, Kjell Wickfors och Bernt Söderberg. Hans Thellberg visade sin uppfinning för att tillverka knaverlådans spår, en såganordning som ger automatiskt rätt djup för knavrarna. Gunnar Ericsson hade monterat upp halvfärdiga knavrar på en frigolitskiva, vilket gav en fin bild av hur man arbetar fram knavrar ur träklossar. Där fanns även halvfärdiga harpor samt en del hjälpmedel för att kunna bygga sin egen harpa.

Hans Thellberg demonstrerar harputställningen.

Lillstämman öppnades av vår sekreterare Christer Kvarne, som hälsade alla välkomna. Vi hade samlats på gräsvallen bakom bygdegården, där det var mera lä och skönt i solen.

Ca 20 medlemmar bildade ett allspelslag under ledning av Sven Nordin. Sven har en förmåga att lyfta upp oss nybörjare ett pinnhål. Det glädde oss att medlemmar, som vid våra torsdagsträffar bara brukar sitta o lyssna, var med och spelade.

Brevid gräsvallen gick en väg ned till en konstgjord sjö, där man ordnat flugfisketävlingar-1:a metar dagen. Det var därför mycket folk som passerade spelmansgänget, stannade upp en stund och lyssnade. Och applåderade förstås! En del av harpspelarna vandrade sedan ned till sjön och spelade en stund för fiskefolket.

I en spelpaus visde Ingemar Aronsson sin uppfinning bas- eller oktavarpa. Ingemar har flyttat G-strängen till A-strängens plats, C-brummen till C-strängens plats, samt en elbassträng på G-strängens plats. Således går det att spela en oktav lägre utan att ändra fingerställning.

Bertil Wettersten omgiven av Marianne Käti och Ingemar-Aronsson på Vendelstämman 1987.

Sedan plockades kaffe och matkorgar fram och man åt och drack med god aptit. Samtidigt passade vi på att ha dragning i det lotteri som ordnats för att täcka en del av kostnaderna. Det var ju inte så mycket folk, men vi fick god hjälp av "fiskefolket" med lottköpandet. Vinsten i det ena lotteriet, en prätig matkorg, hade skänkts av vår medlem Ulf Johansson, ICA-hallen på Söder. En liten tjej, som hjälpte oss med dragningen, hade turen att ta hem vinsten till den egna familjen.

Vinst i det andra lotteriet var ett silversmycke i form av en nyckelharpa, samt en spilåpipa. Dessa hade skänkts av Invar Jörpeland, Sollentuna. Smycket var naturligtvis eftertraktat av damerna. Vi fick in 500:- trots att vi var få närvarande, vilket vi tackar dem som skänkt vinsterna för, samt naturligtvis alla lottköpare.

Ett tack även till värdinnan på bygdegården, Anna Malin Lothman, som var till stor hjälp. Hon ordnade bl.a. en tipspromenad i omgivningen. Just den här dagen var det ju inte så många som kunde ställa upp. Men vi som var där tyckte dagen hade varit rolig och givande. Det fanns ett stort intresse att försöka göra detta till en tradition på Kristi Himmelfärdsdag.

Bertil Wettersten

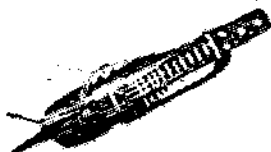
LÅTBYTE PER KORRESPONDENS (KASSETTER OCH NOTER)

Vi har fått förslag från flera olika håll att ordna låtbyte per korrespondens. Det låter som en spännande idé så vi gör väl ett försök?

Gör så här:

1. Anmäl ditt intresse genom att sända namn, bostadsort och telefon nummer till redaktionen. Vi publicerar sedan en lista med dessa uppgifter i Nyckelposten.
2. Ring upp någon i listan och hör om det finns några lämpliga låtar att byta, om det skall vara noter eller kassett, med eller utan stämma etc .

Vi hoppas på deltagare i bytesverksamheten från hela landet!

BASHARPA

Jag skall här redogöra för hur denna konstruktion eller strängsättning kom till.

Jag hade länge funderat på problemet att kunna spela "grovt och grannt", dvs ligga en oktav lägre än melodistämman, vilket ibland kan vara svårt på vissa nyckelharpslåtar som redan går lågt i melodistämman. Jag tänkte vidare att jag inte skulle behöva lära om en låt, med nya grepp, utan skulle kunna spela på exakt samma nycklar och på samma spelsträng som tidigare, men ändå få harpan att klinga en oktav lägre. Detta var min utgångstanke.

När jag väl formulerat mina önskemål, så började jag experimentera med olika strängsättningar. Jag kom fram till lösningen, efter några misslyckade försök som inte gick att använda i praktiken, till denna strängsättning eller rättare sagt strängomflyttning.

Jag tog bort A-strängen och flyttade ned G-strängen till dess plats och stämde upp den till A. Detta innebär en extra belastning på både sträng och stall, så längre fram skall jag försöka hitta en något tunnare sträng, dock som stämms i A, fast en oktav lägre än på den normala harpan.

Sådan flyttade jag ner C-basen till C-strängens plats, och tog bort den tunna C-strängen. Denna stämms C, som C-basen och klingar då en oktav lägre än den normala C-strängen.

Sedan blev det svårare att hitta en lämplig sträng till G-strängens plats. Efter lite sökande i olika musikaffärer hittade jag en elbas A-sträng, som var slipad, som jag inhandlade och gick hem och prövade med. Jo, det tycks fungera. Jag stämde den i G, så strängen blev lite löst spänd, så även denna sträng måste nog bytas ut till en bättre lämpad sträng i framtiden, men på min experimentharpa tycks den fungera och det var ju huvudsaken just nu, tyckte jag.

Hur gör jag nu med C-basens sträng, undrade jag i mitt stilla sinne, när jag väl kommit så här långt. Jo, jag lät helt enkelt C-basen sitta kvar, som C-bas och blir den lika grov som spelsträngen C på denna nya harptyp, som jag kallar bas- eller oktavharpa. Så var det klart tyckte jag, men då uppstod det en del andra små men finurliga problem; nämligen att A-strängen skorrade. Den slog emot löven och detta bildade missljud. Därför blev jag tvungen att ta upp en ny skåra uppåt i sadeln så att strängen kom en bit längre ifrån löven så att skorrandet upphörde. Jag fick också göra en smärre justring på samma sätt för C-strängen, höja upp skåran en aning, 1-2 mm räcker. Dom andra strängarna klarade sig utan justeringar.

Den harpa jag experimenterat med är av Lundin-typ, efter Herold Lundin och Mats Kouppolas (Liljeholms) modell,

men ej äkta Lundinare eftersom harpkroppen är mycket större och leken är en egen komposition av byggaren. Den är byggd 1976 av Eric Emlind, Holm, strax utanför Halmstad. Jag har spelat på den som vanlig standardharpa sedan februari 1977 då jag köpte den, tills för ett par månader sedan då jag strängade om den till Basharpa.

Om man vill bygga en basharpa, istället för att stränga om en redan befintlig harpa, så har jag en del reflektioner på detta. Jag anser att kroppen bör vara c:a 5 cm längre och att man bör bredda harpan med 2-3 cm och även höja upp sargen en c:a 2 cm, så klanglådan blir större och får mer volym. Strängfästerna i sadeln bör höjas ett par millimeter så strängarna kommer längre ifrån löven så dom inte orsakar skorrljud. Stallet bör vara lite kraftigare och då även en kraftig basbjälke och ljudpinne. Kanske skulle man göra locket lite grövre, öka på 0,5-1 mm. Ja, i stort sett göra hela harpan en aning större och robustare. Jag har märkt att löven går utmärkt att ha i befintligt skick, men förmodligen bör man även göra dem en aning robustare, dom på A-strängen i alla fall.

Ni som vill diskutera mer om Basharpan kan kontakta mig, Ingemar Aronsson, på tel :0750-238 53.

Ingemar Aronsson

Ingemar Aronsson med sin basharpa.
Foto Jan Fahleman.

SPELMANSTÄVLAN I FILM.

"Spelmanstävlan i Film". Uttrycket klingar smått klassiskt. Men så har tävlingarna hållits där oavbrutet varje år i 43 år.

Skall man tävla i folkmusik? Den frågan kommer alltid upp i sådana här sammanhang. Jämför också med debatterna kring Zornmärket.

Låt oss inte gå alltför djupt i en diskussion i den här frågan. Jag skall bara ge några korta personliga reflexioner.

Ni kanske redan känner till att våra spelmansstämmor utvecklades ur just spelmanstävlingar. De första hölls i början på 1900-talet. T.ex. hölls den första Valöstemman 1907 i form av en spelmanstävlan. Redan då lär man ha diskuterat om det är rätt att tävla i musik.

Spelman blir man inte över en natt. Det krävs ett oerhört intresse för musiken, en i mångas tycke fanatisk träningsiver och en förståelse för att resultatet kanske kommer först efter flera år. För att allt detta skall fungera för den enskilde spelmannen och hans omgivning krävs att det bjuds olika tillfällen där spelmannen kan få tillfälle att visa upp sina färdigheter. Faktum är ju att man blir ingen spelman bara genom att sitta hemma i köket och öva. Nej man måste ha ett visst mått av självsäkerhet och tycka att det man gör är bra. Så bra att man vill föra ut det så att även andra kan få del av det. Men man får aldrig förledas till att tro att man är så duktig att det inte kan bli bättre. Då stannar man genast upp i sin utveckling. Se på de verkligt stora bland våra spelmän med Eric Sahlström i täten. Han upphörde heller aldrig att utvecklas som spelman.

Till Film hade kommit en skara spelmän som definitivt inte tyckte det var fullt att tävla i folkmusik.

Man tävlar i klasserna; fiol, nyckelharpa av gammal typ, kromatisk nyckelharpa, dragspel av gammal typ, 2-radiga dragspel (dur spel) och fullstora 5-radiga dragspel samt årets nya klass; munspel.

I juryn satt; Mac Olsson, Sven Ahlbäck och undertecknad.

Vädret var det bästa tänkbara så här 2:a söndagen i juli. Solen sken från en i det närmaste klar himmel. Kaffe läsk etc serverades både ute och inne i paviljongen. Humöret var på topp bland såväl publik som spelmän och inte minst bland jurymedlemmarna.

Eftersom det här är en tidning avsedd i första hand för nyckelharpsentusiaster så avstår jag ifrån att kommentera klasserna dragspel och munspel.

Fiolklassen var av hög klass i år dels beroende på besök av två dalaspelmän med nestorn Ingvar Norman i spetsen och dels på grund av att en viss amerikan med svenskt och finskt i släkten var på tillfälligt besök. Han hette Erik Hokkanen och var från Austin i Texas. Erik hade liftat från Uppsala till Film.

De tävlande spelar 2 valfria låtar som de själva presenterar.

I fiolklassen segrade Ingvar Norman från Säter, detta trots att han inte kom på den låt som han skulle ta som nummer 2. Norman vann på sitt stadiga genuina spel. Två i klassen kom Bertil Georgsson från Valö. Bertil spelade bl.a. en låt efter Syltbo Anders eller Anders Andersson som han egentligen hette. Anders Andersson var mannen som vann nyckelharpklassen i Valö 1907 och som senare emigrerade till Amerika. Han lär ha varit en mycket duktig nyckelharpspelare. Trea i fiolklassen var en 14-årig yngling vid namn Staffan Eriksson, som gått i lära hos Ingvar Norman.

Staffan pressenterade ett utomordentligt gott låtspel med klara fina toner och en underbar rytm. Det rådde ingen som helst tvekan om att vi där har en blivande storspelman.

Amerikanen Erik Hokkanen visade sig vara en enastående "entertainer" som amerikanerna brukar säga. Han höll mycket hög klass både på sitt muntliga framförande där han på sin typiska Texasdialekt berättade om sig själv och sina låtar och på sitt spel som åtminstone i mina öron klingade som genuin amerikansk folkmusik. Den sista låten var en låt avsedd för "barndance" (logdans) som spelmännen ibland kunde omnämnda "to ware the dancens out" (att trötta ur dansarna). Den gick fort och var tämligen lång. Att Eriks spel var av högsta klass det var utom att tvivel. Trots det så beslöt juryn tillsammans med tävlingsledningen att inte döma honom tillsammans med de övriga deltagarna i fiolklassen. Han fick i stället ett hederspris.

Så följde gammelharpklassen; Endast två deltagare var anmälda mot 5 förra året. Vann gjorde här Anders Nordfors och tvåa var Arne Bergman. Arne har tidigare flera segrar i den här klassen men lyckades inte riktigt den här gången. Anders, som strax innan även ställt upp i durspelsklassen hade antagligen gjort ifrån sig den värsta nervositeten och lyckades fint med sitt frejdiga spel.

Den kromatiska harpklassen representerades av; Hans Gille, Ragnar Berglund och Sture Hogmark.

Hans inledde med Bysskallelåtarna Brostugan följd av Skärbergspolskan. Hasse var som alltid fullständigt fri från rampfeber och gjorde från början klart för alla att han inte ställde några förväntningar då han inte hade deltagit i Film på 7 år.

Det skulle senare visa sig att just Hasses rytmiska och avspända spel skulle ge honom segern.

Två i klassen var Sture Hogmark. Sture spelade dels en polska efter Styvberg och dels Vårdroppar av Eric Sahlström.

Det kanske kan förefalla fel att en spelman med så nära släktskap till en jurymedlem får ställa upp i tävlingarna. Jag tycker att man skall se det som ett bra bevis på att det här är en festlig lek snarare än en allvarlig tävling.

Ragnar Berglund inledde med en polska som han lärt efter Bosse Larsson följt av en låt som han komponerat själv. Ragnar brukar ofta bjuda på musikaliska överaskningar i form av ovanliga låtar. Den här gången gick det inte fullt så bra som det har gjort många gånger tidigare här i Film men Ragnar var inte mindre underhållande att lyssna på för den sakens skull.

Förstapristagarna får alla ett fint rostfritt fat med ingravering. Övriga deltagare inklusive segrarna erhåller en minnesplakett.

Vid sidan av tävlingarna som började kl 2 på eftermiddagen bedrevs allehanda buskspel. Under uppehållet mellan tävlingarna och prisutdelningen var det några andra som passade på att underhålla från scenen. Dessutom bjöds det på gammeldans på dansbanan.

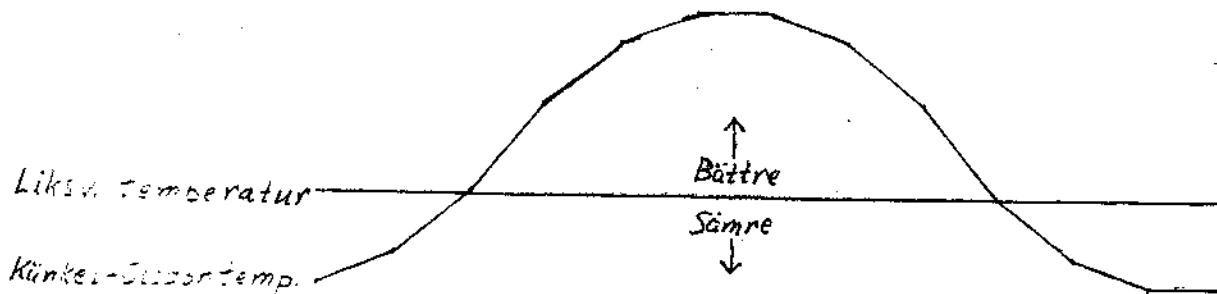
Som sagt "Spelmanstävlingen i Film" är en underbar tillställning i Norra Uppland där man vill värna om det traditionella tävlandet med tonvikten lagd på glad underhållning. Heder åt arrangören Films Sportklubb som lyckats hålla liv i gammal tradition.

Missa inte Spelmanstävlingarna i Film nästa år!

Esbjörn Hogmark

Illustration till John Olssons artikel på sidan 32.

Durtonart G^b D^b A^b E^b B F C G D A E H F[?]

Vilken stämning är bäst?

Innan jag basvarar frågan måste jag försöka klara ut vad cent är för nånting. Det är ett logaritmiskt värde, som förvandlar multiplikationer och divisioner med krångliga bråkvärden till enkla additioner och subtraktioner. På en oktav går det 1200 cent, vilket innebär att en halvton i den liksvävande temperaturen är lika med 100 cent. Men en renstämd diatonisk halvton (t.ex. e - f) är 112 cent, alltså 12 cent större än den tempererade, och en renstämd stor ters (t.ex. c - e) är inte 400 cent som i den liksvävande skalan utan 386 cent, alltså 14 cent mindre än den tempererade tersen. Eftersom örat reagerar redan vid fel på 5 cent kan den liksvävande temperaturen inte tillfredsställa ett känsligt öra. Men man kan tydligen vänja sig att uppfatta falskspel som rent. Pianon, dragspel, själlösa musikmaskiner som syntar o.d. är alltid stämda på det här sättet, och ingen lyssnare reagerar. Men det finns instrumentbyggare som inte är nöjda. Dit hör en del orgelbyggare, och dit hör också de bästa nyckelharpmakarna.

Det finns en hel rad andra sätt att temperera, så att de mest använda tonarterna blir nästan (inte riktigt, för det går inte!) rena. Grunden till den metod som jag förespråkar lades redan på 1700-talet av de berömda tyske orgelbyggaren Gottfried Silbermann och har sen kompletterats av den i Sverige verksamme orgelbyggaren Johannes Künkel och undertecknad. Helt oberoende av varann har vi kommit fram till exakt samma resultat. Den här temperaturen skiljer sig från andra temperaturer genom att C-dur är nästan renstämd (tersema är 6 cent för stora och kvinterna 4 cent för små, vilket är så gott som försumbart), medan sen tersema succesivt försämras, så att Fiss-(Gess-)dur har s.k. pytagoreiska terser, som är 22 cent större än de renstämda. Eftersom man knappast använder tonarter med mer än tre fasta förtecken i nyckelharplåtar är det ju inte nån tvekan om att den här temperaturen passar bättre för nyckelharpa än än den liksvävande.

Att det är rätt besvärligt att intonera på det här sättet är obestridligt, men ska man börja med det mödosamma jobbet att justera sin harpas intonation kan man gärna offra en halvtimme extra för att få resultatet bra i stället för halvbra. Ett par goda råd när det gäller arbetsgången kan jag ge. Stäm noggrant alle strängarna innan du börjar röra löven. Knäpp vid strängens mittpunkt när du stämmer resonans-strängarna, så får du en stadig och fyllig ton. När det här är gjort är det lätt att justera lövställningen efter resonanssträngarna, så att du får maximal resonans på varje ton. Att justera löven innan man stämmer resonanssträngarna tar dubbelt så lång tid och ger sämre resultat.

Samspelet med andra instrument, även liksvävt tempererade, vållar inte nåra problem, eftersom även de mest avvikande tonerna, f och h, inte ger mer än en svävning per sekund i mellanregistret, vilket är helt försumbart. Men det skadar ju inte att man kontrollerar att spelsträngarna är någorlunda lika stämda innan man börjar samspelet.

För den som inte har mitt lilla inlägg i Spelmannen repeterar jag hur jag avser att man ska stämma: d +0 cent, a -2 cent, e -4 cent, h -6 cent, f -4 cent, c -2 cent, g (ass) +0 cent, ess +2 cent, b +4 cent, f +6 cent, c +4 cent, g +2 cent. Summan av samtliga plus är lika med summan av samtliga minus: $2 + 4 + 6 + 4 + 2 = 18$, vilket gör att medeltonhöjden är lika som i liksvävande temperatur. Underlättar samspelet!

Med spelmannshälsning
John Olsson